

РОЗДІЛ 6 «ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО»

УДК 349.3

Віжунів О.В.,
 здобувач кафедри правознавства
 Східноукраїнського національного
 університету імені Володимира Даля

ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ЦІЛОМУ ДЛЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Проаналізовано сучасний стан, тенденції розвитку та окреслено напрямки покращення функціонування системи соціального забезпечення в сучасних умовах, що базується на діяльності чотирьох позабюджетних фондів. Досліджено організаційно-економічні та соціальні особливості функціонування загальнообов'язкового соціального страхування, джерела формування та управління функціонування пенсійного фонду.

Ключові слова: соціальне забезпечення, соціальне страхування, реформування, цільові фонди, асигнування, бюджет

The current state, trends of development and directions of improvement of functioning of social security system in modern conditions are analyzed, based on the activity of four extrabudgetary funds. The organizational-economic and social features of functioning of compulsory social insurance, sources of formation and management of functioning of the pension fund are investigated.

Keywords: social security, social insurance, reform, trust funds, appropriation, budget

Основоположні ключові вектори становлення та розвитку правової системи нашої держави закладено в Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року, відповідно до якої наша держава проголосила себе суверенною, незалежною, демократичною, правовою і соціальною державою [1]. З цього випливає, що принцип соціальної держави полягає в тому, що держава має бути виразником, представником і захисником інтересів як усього суспільства, усього народу, так і інтересів кожної людини.

З точки зору розгляду питання значення інституту соціального забезпечення для правової системи в цілому, звернемо увагу на те, що нерозривний зв'язок правової системи нашої держави полягає із закріпленням її як соціальної держави. З цього приводу В. Євдокімов зазначає: «Демократична, правова, соціальна держава – це держава, ідеї якої складають скарбницю загальнолюдських цінностей, які в сучасних умовах набувають пріоритетного значення, оскільки вони є ефективною зброєю захисту прав і свобод людини» [2, с. 4].

На думку В.В. Зубенко та І.В. Самчинської, «державне соціальне забезпечення – це гарантована система матеріального забезпечення громадян (у грошовій і (або) в натуральній формі) після досягнення певного віку, у разі інвалідності, втрати годувальника, тимчасової непрацездатності, виховання дітей, втрати трудового заробітку та доходу і в інших випадках спеціально обумовлених законом, а також охорони здоров'я і здійснюється за рахунок спеціально створених позабюджетних фондів обов'язкового соціального страхування, які формуються за рахунок страхових внесків (єдиного соціального податку) та асигнувань з державного бюджету уповноваженими органами в порядку, встановленому законодавством» [3, с. 72].

Інститут соціального забезпечення та соціального захисту виступає своєрідним інструментом, за допомогою якого здійснюється вирішення найгострішої проблеми суспільства – проблема соціальної нерівності особистих доходів осіб, яка не є наслідком нерівного розподілу праці, її продуктивності чи ефективності самого виробництва. Мова йде зокрема про осіб з інвалідністю [4].

Безсумнівно, інститут соціального захисту та соціального забезпечення є невід'ємними для правової держави, оскільки держава реалізує свою функцію перерозподілу доходів за допомогою юридично-правових механізмів, що знаходять своє закріплення в нормативно-правових актах, закріплюючи нормативним шляхом організаційно-правові способи здійснення соціального захисту та забезпечення; порядок утворення відповідних фінансових систем та їх правовий статус, системи

управління соціальним захистом; коло осіб, які підлягають соціальному захисту та забезпеченню; види забезпечення і умови їх надання; механізм захисту порушених прав.

Вона тому забезпечується специфічними гарантіями: законами, спрямованими на отримання права на соціальний захист; підзаконними актами, що забезпечують умови, засоби, охорону заявлених в законі гарантій; наявністю стійкої практики роботи державних органів щодо забезпечення законодавчо встановлених прав на соціальний захист, охорону цих прав.

Соціальний захист, як реально існуюче суспільне явище, потребує науково-обґрунтованої правової дефініції, цінність якої визначається тим, наскільки повно і точно в ній відображені його сутнісні ознаки. Іноді визначення того чи іншого поняття (дефініцію) дає сам законодавець, і воно сприймається наукою і практикою як легальне поняття. Однак легального визначення соціального захисту як багатоаспектного явища в законодавстві немає. У науковій та навчальній літературі поняття соціального захисту авторами формулюється по-різному, в залежності від того, які ознаки приймаються в якості базових, основних для даного явища.

У контексті вищезазначеного, ми приходимо до розуміння того, що соціальне забезпечення виконує одну з найважливіших функцій – захисну. Саме це завдання ставить перед собою суспільство, надаючи соціальний захист та допомогу своїм громадянам, у вирішенні різних проблем (матеріальних, фізичних, психологічних, вікових і таке інше), а отже це є основним призначенням інституту соціального забезпечення для правової системи.

Про роль соціальної та правової держави в системі соціального забезпечення дуже доречно висловив думку, В. Д. Бабкін, зокрема автор під соціальною державою розуміє державу, в якій юридичними засобами реально забезпечені охорона та захист основних прав людини [5, с. 4]. У даному випадку вона, по-перше, сприяє соціальному захисту громадян та підвищенню їх життєвого рівня, а по-друге, охороняє свободу громадян і гарантує соціальну злагоду в суспільстві та єдність народу. Саме в цьому виявляється гуманність конституційного принципу поваги до людської гідності, розкривається сутність соціальної держави [6, с. 21].

Інститут соціального забезпечення в державі базується на державній соціальній політиці, під якою в науковій літературі пропонують розуміти «систему правових, організаційних та інших заходів державних і недержавних установ і організацій, що враховують економічний потенціал країни і спрямовані на підтримання соціальної стабільності у суспільстві, створення умов для постійного зростання добробуту працездатних осіб та забезпечення належного рівня життя тих, хто через непрацездатність чи інші життєві обставини не має достатніх засобів до існування» [7, с. 24].

Кожна держава певною мірою соціальна, і термін «соціальна держава» використовується лише для того, щоб підкреслити здатність такої держави здійснювати своєчасну соціальну політику: вирішувати проблему зайнятості населення, надавати матеріальну допомогу його малозабезпеченим верствам, боротися із злочинністю, внутрішніми і зовнішніми конфліктами, створювати систему охорони здоров'я, піклуватися про здоров'я та поповнення генофонду нації [8, с. 3-4]. Соціальною державою, як правило, вважається та держава, яка бере на себе обов'язок піклуватися про соціальну справедливість, добробут громадян, їх соціальну захищеність.

Гарантованістю соціальних прав є створення юридичних гарантій реалізації і захисту соціальних прав, тобто соціальний захист громадян здійснюється шляхом закріплення у правових нормах соціальних прав, які одночасно є гарантіями правового захисту.

Належний рівень правового забезпечення соціального забезпечення особи в державі, в тому й числі осіб з інвалідністю, базується на соціальній політиці держави. Рівень державного соціального захисту осіб з інвалідністю є відображенням рівня розвитку суспільства в цілому. У науковій літературі пропонується розуміти соціальну політику як – «комплекс заходів державного та недержавного характеру, спрямованих на виявлення, задоволення і узгодження потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад; обґрунтування та реалізація рішень державою й іншими соціальними інститутами в інтересах і з урахуванням потреб основних верств і соціальних груп, окремої людини, їх місця в суспільстві та взаємодії у сфері трудових відносин, надання соціальних гарантій, здійснення соціального захисту населення. Зазвичай у міжнародній практиці, ведучи мову про соціальну політику, мають на увазі такі напрями, як соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта, житло та зайнятість. Соціальне забезпечення в західній традиції розуміють як систему заходів із захисту індивіда та сім'ї від тих ризиків, яких неможливо уникнути, в тому числі від суттєвого скорочення доходу, необхідного для підтримки гідного рівня життя» [9, с. 242].

Проголосивши себе соціальною державою на конституційному рівні, Україна взяла на себе зобов'язання та в основу своєї діяльності заклала основоположний принцип соціального захисту та забезпечення людини. Саме соціальна держава, на глибоке переконання С. М. Прилипка, має характеризуватися принципово новим підходом до системи соціальних прав людини. Основною метою соціальної держави є максимальне задоволення постійно зростаючих матеріальних і духовних потреб членів суспільства в соціальній сфері, послідовне підвищення рівня життя населення, зниження соціальної нерівності, забезпечення загальної доступності основних соціальних благ [10, с. 8].

М. І. Іншин та Д. І. Сіроха вбачають сутність соціальної держави у «у наявності чітких механізмів утвердження системи прав та свобод людини, гарантування і правової охорони, розбудови інститутів громадянського суспільства як виразників його інтересів» [11, с. 18].

При цьому право на соціальний захист має такий зв'язок із соціальною правовою державою: є основоположним принципом розбудови соціальної держави; є конституційним, системоутворюючим правом, що розвивається через систему пов'язаних із ним соціальних прав; формує систему соціальних прав; включає можливість отримання особою забезпечення у випадках передбачених законом; обсяг та види соціального захисту (соціального забезпечення) визначаються відповідно до закону; передбачає систему соціальних гарантій, які супроводжують право на соціальний захист та інші пов'язані із ним права; конкретизується через соціально-правовий статус; розвивається через систему державного та недержавного соціального захисту (соціального забезпечення); підлягає нагляду та контролю; підлягає юрисдикційному захисту [12].

Виходячи з таких позицій науковців, можна стверджувати, що соціальне забезпечення в правовій системі держави є визначальним, ключовим напрямом діяльності держави, її інститутів у сфері забезпечення допомоги (підтримки) соціально вразливим категоріям населення, в тому числі й категорії осіб з інвалідністю, шляхом встановлення відповідної державної моделі соціального забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 року № 55-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 31, ст.429.
2. Євдокімов В. Розвиток ідеї правової держави в умовах тоталітаризму та переходу до демократії. Право України. 1997. № 7. С. 3–4.
3. Зубенко В.В., Самчинська І.В., Рудик А.Ю. Бюджетний моніторинг / В.В. Зубенко, І.В. Самчинська, А.Ю. Рудик [та ін.] // ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи ЗМФІ-П) впровадження», USAID. 2015. 72 с.
4. Алексєєнко А. Р. Проблеми соціального захисту осіб з інвалідністю за законодавством України. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10096/13_%D0%90%D0%BB%D1%94%D0%BA%D1%81%D1%94%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE_454-456.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
5. Бабкін В.Д. Соціальна держава та захист прав людини. Правова держава. Вип. 9. 1998. С. 3–10.
6. Сташків Б. Поняття права соціального забезпечення. Право України. 2000. № 5. С. 24.
7. Про основні напрямки соціальної політики на 1997–2000 роки: Указ Президента України. Соціальний захист. 1997. № 3. С. 3–4.
8. Конституційне право України / За ред. В.Ф. Погорілка. – К.: Наукова думка, 2000. 732 с.
9. Rys V. Comparative studies in social security: problems and perspectives. Bulletin of the international social security association. – 1966. – № 7–8. – С. 242–268.
10. Прилипко С. М. Предмет права соціального забезпечення: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Х., 2007. 47 с.
11. Іншин М. І., Сіроха Д. І. Соціальна держава: сутність і перспективи. Актуальні проблеми соціального права: збірник матеріалів учасників всеукраїнських соціальних програм (заходів) ВГОІ «Інститут реабілітації та соціальних технологій» у 2014 р./За загальною редакцією М. І. Іншина, В. Л. Костюка, В. О. Попелюшка. К.: ПВГОІ «ІР СТ Україна», 2015. С.17-22.
12. Костюк В. Л. Новації концепції соціально-правового статусу осіб з інвалідністю: науково-теоретичний аспект. Часопис національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2018. № 1. С. 1-18.